

Потпуковник **ДУШАН БИЛАНЦИЋ**

НЕКЕ ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧКИХ ПОСТУПАКА НОВ И ПОЈ¹⁾

I

Оперативно-тактички поступци су зависни од начина решења стратегиских проблема. А основни стратегиски проблем нашег рата састојао се у томе како да се успешно води и заврши Ослободилачки рат у условима изразите надмоћности агресора у живој сили, а нарочито у ратној техници.

На једној страни окупаторско-квислиншка војска, која је 1942/1943 године бројала око 830.000 војника, сврстаних у 38 комплетних дивизија са око 500.000 војника и више самосталних бригада, пукова и батаљона са око 330.000 људи, што одговара снази од око 52 дивизије, била је модерно наоружана и обучена за фронтално ратовање. Она је и тражила баш такве борбе у којима ће у неједнаким условима, на отвореном бојном пољу наметнути одлучујућу битку нашим снагама на што мањем простору и решити је у што краћем времену. Насупрот тако снажној непријатељској војсци стајала је наша која је у том периоду бројала око 150.000 бораца, а била је наоружана претежно пешадиским наоружањем.

Због тога је наша војска, насупрот непријатељској доктрини „блицкрига“, која тражи фронталне сударе и решење рата са неколико одлучујућих краткотрајних битака, наметнула непријатељу своју доктрину офанзивног и дуготрајног рата који ће се састојати од низа бојева и операција помоћу којих ће се однос снага стално мењати у корист НОВ и ПОЈ све до стварања услова за коначно ослобођење земље.

Овакво решење садржи у себи и одређени почетни облик војне организације која се састојала у стварању партизанских одреда. Тежило се да свако село, општина, град, срез треба да има, у почетном периоду, своју борбену јединицу: десетину, вод, чету, батаљон, одред и на тај начин да читава територија Југославије постане оперативски простор — ратиште. Истовремено је ЦК КПЈ дао перспективу прера-

¹⁾ Разматрања у овом чланку су покушај да се прикажу неки основни методи борбених дејстава Народноослободилачке војске. Према томе, чланак се не односи на почетни и завршни период нашег рата, сем уколико се то изричито каже, већ на период 1942, 1943 и 1944 године.

стања партизанских одреда у крупне војне јединице, па је у првом броју Билтена од 10.VIII.1941 ГШПОЈ одлучио: „У случају повољних стратемских и других околности створиће се из више партизанских одреда крупне војне јединице“.

*Организовањем свенародног рата на читавој територији земље решено је питање димензија простора као стратемског фактора. Познато је да је малим, а донекле и великим земљама недостајао простор за вођење рата. Често су димензије неке земље биле мање од димензија једне до две нападне армиске операције. Армије су капитулирале поред осталог и зато што нису имале простор за маневар по дубини. Насупрот томе ми смо *наш релативно мали простор одређеном стратемском вођења рата претворили у релативно бесконачни простор и водили на њему 4-годишњи рат. То се постигло путем специфичне физиономије нашег фронта, која се битно разликовала од физиономије фронтава Другог светског рата, који су имали облик непрекидних линија.**

Све борбене јединице у Другом светском рату, осим оних које су водиле партизански рат, постројавале су се у хомоген и релативно збијен борбени поредак одређене ширине и дубине којим су се изводили бојеви и операције. Такав облик фронта одговарао је постојећим материјалним борбеним средствима. Само таквим борбеним поретком било је могуће најефикасније искористити убитачну ватру пешадијског наоружања, артиљерије, авијације и оклопних јединица. Ван фронталног облика рата ефекат ватре модерног наоружања рапидно опада. Сви прорачуни у односу снага код таквог облика фронта сводили су се на поређење количине ватре у јединици времена. *При свим осталим једнаким условима побеђује она страна која у јединици времена избаци већу масу ватре изражене у броју метака, граната, бомби и експлозива.*

Насупрот шема непрекидног фронта, у НОР-у имамо испрекидан, испреплетен фронт, у коме противници немају сталан борбени контакт на начин као код непрекидног фронта. Овде нема никакве прецизно одређене линије фронта дуж које би се ефикасно изразила ватра модерног наоружања, јер је читава територија постепено претварана у фронт.

У периодима релативног затишја, на периферији слободне територије налазе се и дејствују партизански одреди, самостални батаљони, чете и друге јединице, а у дубини су партизанске страже, јединице за обезбеђење команди места, подручја, болница и других установа. Унутар „граница“ слободне територије имамо главне снаге: бригаде, дивизије и корпусе у облику релативно јаких маневарских група увек спремних за активна дејства. Тако, на пример, у Славонији на периферији слободне територије VI корпуса дејствује шест партизанских одреда и више самосталних јединица, а на слободној територији три дивизије овог корпуса чине јаку маневарску групу за најразличитија нападна и одбранбена дејства.

Насупрот таквом распореду непријатељ је такође, у основи, имао две групе јединица. Једним делом снага је у упориштима, гар-

низонима и дуж комуникација обезбеђивао окупациону власт и виталне објекте, а другим је готово непрекидно изводио офанзивне акције. Крајем 1941 и почетком 1942 окупатор је у Југославији имао 30 комплетних дивизија са око 370.000 војника, а у саставу самосталних бригада, пукова, батаљона и чета око 250.000. На први поглед види се да је број снага ван дивизија неуобичајено висок. Њихов проценат заиста износи око 40% од свих снага. Оваква структура непријатељских снага је за наше југословенско ратиште нормална, зато што је одбрана многобројних објеката по читавој устаничкој области захтевала да се организује низ упоришта и гарнизона веома различитог састава, а за такве потребе могу се формирати и самосталне јединице у недостатку јединица здруженог састава.

Код оваквог облика фронта наше јединице су биле у сталном оперативном окружењу, али су и непријатељске снаге биле окружене, јер је читава територија Југославије била састављена од низа ослобођених рејона и области између којих непријатељ држи рејоне око већих градова и зоне дуж главних комуникација.

У периоду јачих офанзивних дејстава читав фронт се гiba, мења и креће, наше главне, а и непријатељске врло јаке снаге су истовремено у офанзиви и у сталним покретима, свуда се налазе и наше и непријатељске снаге, врше се смели и дубоки продори наших маневарских група — бригада, дивизија, оперативних група и корпуса — у непријатељеву позадину, а окупаторске групације продиру у слободну територију. Практично, брише се граница слободне и окупиране територије јер се свуда налазе и наше и непријатељске снаге, долази до велике „инфилтрације“ двеју противничких војски на релативно великој „ничитој“ земљи. Али, све се те многобројне борбе и бојеви, привидно ношени стихијом, одвијају плански с обе стране.

Оваква физиономија југословенског ратишта у коме није било тесног борбеног контакта главних противничких снага даје основни печат свим оперативно-тактичким поступцима како наших тако и непријатељских снага. Штабови наших јединица имали су, у већини случајева, главне снаге слободне за офанзивне радње и активна дејства у одбрани. Зато су наше јединице имале углавном иницијативу и наметале борбу непријатељу у условима који су њима одговарали и који су непријатеља лишавали подршке теже ратне технике.

Тако скицирану физиономију наше ратиште није задржало до краја рата зато што се однос снага стално мењао у корист НОВ и ПОЈ, а слободна територија бивала је све стабилнија, па је тај процес водио настајању непрекидног фронта. Када је крајем 1944 ослобођена источна половина Југославије, почео је да се формира мање-више непрекидан фронт — Сремско-славонски у облику тесног и непосредног контакта противника, а јужно од Саве до Јадранског Мора у облику опште линије „лабавог додира“, линије коју чине непријатељски гарнизони у долинама Босне, Врбаса, Уне, Личке висоравни и Хрватског приморја. Позади ове линије дејствовали су VI и X корпус између Саве и Драве, IV и XI у Кордуну, Лици, Банији и Горском Котару и VII и IX корпус у Словенији.

II

Неки оперативно-тактички поступци у нападу

1. — Однос НОВ и ПОЈ према нападу

„У нашој народној војсци мора
владати искључиво офанзивни
дух“ ...

Тито

Овим речима је Врховни командант одредио однос НОВ и ПОЈ према нападу. Наше искуство, као и искуство већине ратова „малих и немоћних“ против „великих и моћних“ подиже принцип офанзивности на степен основног закона одређене врсте рата²⁾. На први поглед *изгледа* да је овај принцип сам по себи *противуречан*, зато што упућује слабијег у офанзивна дејства, а то се противи другом принципу ратне вештине који тражи надмоћност у нападу као битан услов победе.

По правилу, војска агресора, наоружана јачом и модернијом ратном техником, већа по броју војника, обучена за вођење операција и бојева по класично фронталним принципима ратовања, *тражи отсудну битку у што краћем времену и на што ужем простору*, јер само тако може да дође до изражаја њена надмоћност у живој сили, а нарочито у ратној техници.

У оваквим условима мала војска прибегава специфичним врстама вођења борбених дејстава. Она најчешће и мањим снагама задржава нападача, а главним изводи офанзивне акције, нападајући најчешће бокове и позадину непријатеља са тежњом да га присили на развлачење снага у циљу почесног уништења. На тај начин мала војска намеће услове борбе, који, у првом реду, њој одговарају, тежећи, пре свега, да непријатеља лиши надмоћне ратне технике. Разуме се да такви маневри траже изванредну смелост, храброст и иницијативу бораца и старешина.

Наша војска је све до завршних операција за коначно ослобођење земље била слабија по броју, а нарочито по количини и квалитету ратне технике. При тако неповољном односу снага јединице НОВ и ПОЈ су, по правилу, у току читавог Ослободилачког рата изводиле углавном офанзивне акције.

2. — Циљ нападних дејстава

Начело да се „непријатељ може уништити или заробити само нападом“ усвојено је у свим војскама. Оно је дошло до примене нарочито у нападним операцијама Другог светског рата. У том смислу

²⁾ Карактеристично је да принцип офанзивности за мале војске постаје све неопходнији што се ратна техника више развија. То ће нарочито важити за евентуалан рат с употребом атомских средстава. Јединица која би се у тим условима прихватила дуже, а нарочито статичне одбране, изложила би се уништењу још пре него што би ступила у дејство.

циљ нападне операције јединица НОВ био је такође уништење непријатеља. Резултат сваке нападне операције наших јединица био је разбијање, уништење или заробљавање непријатељских снага.

Међутим, у погледу циља, особеност нападањих операција НОВ састоји се у томе да је свака наша *нападна операција имала и одређене политичке, револуционарне циљеве које јој је наменило руководство устанка и револуције*. Ево неких примера:

— Офанзива групе пролетерских бригада са тромеђе Зеленгоре у Западној Босни имала је за циљ:

— да се партизанске снаге изведу са подручја на коме више нису постојали повољни услови за дејства у том периоду рата;

— да повеже слободну територију од слива Неретве до Словеније и тако створи базу од велике оперативно-стратешке важности, да се са тако велике слободне територије олакша маневровање крупним снагама — дивизијама и корпусима — у свим правцима;

— да се пламен устанка пренесе на оне крајеве где је тек у почетку, тј. у зону Горњег Врбаса, Купреса, Бугојна итд.;

— да се низом борби учврсти и даље развије братство и јединство наших народа и

— да се уништи окупациони апарат власти и обезбеди даље учвршћење и развијање нових органа народне власти.

Офанзива је трајала седам и по месеци, а циљеви су били остварени.

— У јануару 1943 отпочела је офанзива Главне оперативне групе дивизија из западне и централне Босне у правцу Космета и јужне Србије са сличним циљем који је имала офанзива групе пролетерских бригада у западној Босни.

— 28 славонска ударна дивизија је у јесен 1943 извршила продор из Славоније у Хрватско Загорје. Циљ продора је био да се учврсти и даље развије устанак у Хрватском Загорју, Мославини и Подравини. Ослобођењем низа села и неколико градова (Копривнице, Лудбрега), у садејству са тамошњим јединицама, дивизија је тај задатак у потпуности извршила.

Наше јединице су морале, с једне стране, да уништавају непријатеља, а са друге, да у свим крајевима земље подижу, учвршћују и даље развијају локална жаришта устанка како би читаву територију Југославије постала „операцијски простор“ — ратиште, једном речју, да обезбеде да започети НОР постане тоталан свенародни рат. Ако би непријатељ успео да пасивизира и локализује жаришта рата, онда би у следећем потезу уништио и локална жаришта, а то би неминовно водило поразу. Управо зато је у НОВ и ПОЈ морао владати офанзивни дух, јер се тиме разгара устанак, борба иде у ширину и рат за ослобођење постаје свенародни.

Наше офанзиве су пример како се усклађују оперативно-тактички поступци са општим стратешким циљем. Наиме, стратешки циљ, постављен уочи устанка састојао се у томе да се партизански рат води на територији читаве Југославије. Због тога су офанзивни

продори наших јединица имали, у већини случајева, као један од главних циљева да на новој територији учврсте и даље развијају локалне снаге устанка.

3. — Основни услови за напад: груписање снага и изненађење у нападној операцији

Познато је да је груписање снага за нападну операцију у фронталном начину вођења рата, који је доминирао у Другом светском рату, вршено под заштитом непрекидног фронта. За претстојећу нападну операцију нападач је доводио снаге из дубине или их је скидао са дела фронта на коме неће нападати, а понекад је без веће прегрупације јединица КоВ отпочињао напад, али је у тим случајевима обезбедио изразиту превласт у ваздуху, па му је авијација била елемент надмоћности (на пример, код англо-америчке војске).

Груписање снага у нашим условима имало је своје специфичности које су долазиле од карактера обостраног оперативно-тактичког распореда и односа снага. Наиме, јединице НОВ налазиле су се на слободној територији коју су окруживали одвојени непријатељски гарнизони и упоришта, различитог састава и јачине, почев од стрељачког вода, чете, пешадиског батаљона, пука, па чак и дивизије (пред напад VIII далматинског корпуса Мостар је бранила 369-та, а Книн 264-та дивизија).

Због тога су се непријатељски гарнизони налазили на слободној територији, а не само слободна територија у непријатељевој позадини. Дакле, оба противника су била у оперативно-тактичком окружењу. Привидно, обе стране су имале подједнаке услове за офанзивна дејства. Али, окупатор је био везан за територију јер је морао да чува градове, комуникације и одређене објекте, док су наше јединице биле „слободне од слободне територије“. (Е. Кардељ у писму Лоли Рибару од 14 јула 1942 године.)

У тим условима где немамо контакта у облику непрекидног фронта готово све расположиве снаге слободне су за извођење маневра који се састоји у избору једног, два или више непријатељских гарнизона односно упоришта над којима се остварује надмоћност у живој сили, а често и у пешадиском наоружању, и кратким али жестокима нападима уништавају се. Притом се део снага упућује у демонстративан напад или заседе према свим околним гарнизонима који могу да интервенишу. Такви се напади завршавају обично још пре него што непријатељ успе да покрене јаче снаге у помоћ нападнутом гарнизону.

Према томе, у условима опште надмоћности окупационих јединица — чак и у локалној размери — надмоћност се постиже тиме што се за објект напада изабере одређен део непријатељских снага, а истовремено се преостали део — често главне снаге непријатеља, — паралише демонстративним нападима, препадима или засадама. Познато је да се врхунац ратне вештине у нападу састоји у томе да се бранилац туче по деловима. А управо то су наше снаге постизале.

Из излагања о груписању лако се да уочити и начин постизања изненађења. Наше снаге су се, најчешће, налазиле у таквом опера-

тивно-тактичком положају да су могле да дејствују у више праваца. А познато је да је један од услова постизања изненађења у нападу то да бранилац не зна када га и где може напасти противник. У условима фронталног ратовања, понекад, постоји само један до два нападна правца па су зато услови за изненађење ограничени. У нашим условима може се рећи да су у већини случајева постојале могућности за вођење тежишних дејстава у свим правцима ради чега непријатељ није био у стању да их приближно сигурно и предвиди. Тако је, на пример, VI корпус могао за циљ своје офанзиве бирати: пругу Београд — Загреб, на дужини више од 100 км, Подравину, источну Славонију, Мославину, па чак и Хрватско Загорје, што је и чинио, али тако да непријатељ никада није знао на који ће се правац сручити снага три дивизије овог корпуса.

Дакле, управо у томе што није било сталног борбеног додира, криле су се велике могућности за изненађење. Ако је непријатељ и открио где се налази нападна групација НОВ и ПОЈ он по њеном распореду није знао објект напада. Тако, на пример, два до три дана уочи напада на Бихаћ 1942, поједине наше бригаде су биле и до 100 км далеко од објекта напада. Због тога је непријатељ имао често потпуно погрешну слику евентуалног будућег дејства наших бригада и дивизија. Код непрекидног фронта, када се уочи место груписања снага, постоји вероватноћа да се тачно оцене и правац и време напада.

4. — Припрема и организација нападних дејстава

За разлику од фронталних операција Другог светског рата, у условима партизанског начина ратовања, прикупљање и развој јединица за нападну операцију има другачији изглед који зависи од два елемента: објекта операције и обостраног распореда снага.

Неке јединице предвиђене за учешће у офанзиви биле су у непосредној близини објекта офанзиве, а неке су упућиване са просторије удаљене и преко 100 км.

Тако, на пример, опште припреме за извођење Бихаћке операције трајале су од 18 октобра до 2 новембра 1942. Међутим, 3 крајишка бригада је извршила покрет 30 октобра увече са положаја код Кључа, и преваљивши преко 130 км по врло тешком земљишту, већ је 2 новембра уведена у напад на Бихаћ, што значи да је њена припрема — прикупљање и развој за напад — трајала свега 3 дана.

Најчешће су снаге које су изводиле офанзиву морале да прођу једну или више линија — зона непријатељских упоришта да би стигле на одређену просторију чије је ослобођење претстављало циљ офанзиве. У покрету том територијом коју је непријатељ контролисао начелно су се избегавале јаче борбе, тако да би јединице стигле што свежије за извршење основног задатка. Пример за ово је продор наших дивизија: 2-ге, 5-те, 17-те, 1-ве, 6-те, 16-те, 11-те и 28-ме у Србији 1944 године.

Борбе које су те дивизије водиле у току продирања из Црне Горе и Санџака, централне и источне Босне и из Славоније до Србије, не само што нису биле „неужне“, већ су неке биле чак и врло

штетне, јер је оператиски циљ био да се разбију окупаторско-квислиншке снаге и ослободи Србија са Београдом, што је непријатељ настојао по сваку цену наметањем борби што даље од границе Србије.

И у методу рада команди на припреми нападне операције јављају се још веће разлике. У фронталном начину ратовања виши штабови до детаља планирају борбена дејства, а нижи разрађују те планове путем уситњавања добијених задатака на подређене јединице. Врло мало је остављено иницијативи нижих старешина. Насупрот томе, у нашем рату старешине су најчешће добијале општу директиву у различитој форми — почев од кратке депеше до релативно широког писма у коме се дају карактеристике војно-политичке и оперативно-стратегиске ситуације и указује како треба дејствовати, а штабови одреда, бригаде, дивизија и корпуса сами одлучују када, којим правцем, каквим груписањем ће отпочети и изводити офанзиву. Ова разлика у систему командовања има своју основу у карактеру односно врсти нашег рата. Код тзв. регуларних војски штаб пука, дивизије па чак и корпуса добија детаљно разрађен план садејства, план артиљерског и инжињерског обезбеђења итд., зато што је, у збијеном борбеном поретку код непрекидног фронта, пук, дивизија, корпус само део чврсто збијене масе више јединице. У нашим условима тога начелно није било. У већини случајева бригаде (па и батаљони) су дејствовале мање-више самостално, док су дивизије као целине у збијеном борбеном поретку ређе нападале, а корпуси изузетно. Због тога је простор за испољавање иницијативе нижих старешина био врло широк, тако да су чак команданти батаљона и бригада доносили основне одлуке: о почетку напада, борбеном поретку, обезбеђењу бокова итд., а штабови дивизија и корпуса доносили су углавном самостално све одлуке о борбеним дејствима, држећи се основних смерница Главног и Врховног штаба³⁾). Међутим, када су јединице дејствовале заједно, добијали смо врло прецизне, детаљне и тачно одређене задатке.

5. — Ток нападних дејстава

По доминирајућој пракси у Другом светском рату нападне операције су, у већини случајева, отпочињале пробојем. За ту сврху су, на фронту од око 10 км, груписана 2—3 пешадиска корпуса позади којих је била постављена покретна група армије у јачини од оклопне дивизије до оклопног корпуса, затим више десетина артиљерских пукова са 100—300 артиљерских цеви на 1 км фронта, више пав и пт пукова, инжињерске јединице, јединице везе, хемиске и јединице за снабдевање. Све то обезбеђено је превлашћу у ваздуху. Тиме се остваривала надмоћност од 3—5 пута у пешадији, 6—10 пута у артиљерији, 3—4 пута у тенковима итд. Овако груписана маса живе силе

³⁾ Понекад је и изолован партизански одред дејствовао по општем позиву Врховног штаба НОВ и ПОЈ. Тако, на пример, за време великих непријатељских офанзива, Врховни штаб је преко радија отвореним текстом наређивао свим јединицама, које нису захваћене офанзивом, да нападају непријатељске гарнизоне, комуникације и упоришта.

и ратне технике редовно је успевала да, снагом ватре и удара, пробије готово сваку одбранбену линију. После пробоја тактичке дубине одбране нападач је избијао у слободан оперативни простор, окружавао и уништавао делове браниоца, уз обезбеђење операције од противудара браниочевих дубљих резерви брзим продором и спуштањем ваздушних десаната.

Ток нападне операције јединица НОВ и ПОЈ нема овакву шему зато што су услови били другачији.

Због односа снага, карактера и облика нашег фронта, у нашем рату није било, нити је могло бити, великих фронталних судара армија, са пробојем тактичке дубине, убацивањем свежих снага у брежу, експлоатацијом пробоја и завршетком операције по типу „савремене Кане“. Али смо зато имали даноноћне „изоловане“ бојеве и операције по читавој територији Југославије. Управо зато се наша нападна операција састојала из низа бојева повезаних у једну целину, по простору и времену у коме се операција одвијала и, по циљу и идеји којој је операција тежила. Ево примера: офанзива Главне оперативне групе дивизија под командом Врховног штаба из централне и западне Босне у правцу Југоистока у току IV офанзиве састојала се из низа бојева којима су уништени сви непријатељски гарнизони у сливу Рање и Неретве осим Коњица — разбијена је и уништена непријатељска дивизија „Мурђе“; битке на Неретви и форсирање Неретве и гоњења непријатеља и продора у Херцеговини и Црну Гору крајем марта и почетком априла 1943.

Највећи број наших офанзива састојао се у томе што су се у одређеној зони нападала и уништавала сва непријатељска упоришта, што се у тој зони учвршћивао и даље развијао устанак, а затим што су се попуњавале старе и формирале нове јединице, што се уместо изгубљене „задобијала нова, још већа и важнија слободна територија“ (ТИТО). Офанзива је обично отпочињала нападом бригада и дивизија по одвојеним тактичким правцима односно нападом по низу непријатељских упоришта и гарнизона уз обезбеђење од евентуалне интервенције оних непријатељских снага које нису биле погођене офанзивом. При томе су се нападне јединице непријатеља најчешће окружавале, расецале, а потом уништавале.

6. — Неки тактички поступци у нападу

У току нападне операције јединице НОВ су увек настојале да, с једне стране, униште непријатеља по деловима, а са друге, да избегну круте и трајније фронталне борбе и масовну ватру браниоца. Оба ова проблема су најчешће успешно решавана. У периоду припреме за офанзиву јединице су биле ван борбеног додира са браниоцем па зато их он у том периоду није ни могао тући ни далекометном ватром тешког наоружања. У периоду подилажења и поседања полазног положаја за напад, непријатељ такође није могао употребити масовну ватру артиљерије, минобацача, авијације и пешадиског наоружања, зато што су наше јединице поседале полазни положај тајно

и најчешће ноћу. У току напада могла је доћи до изражаја, у већини случајева, само пешадиска ватра браниоца, док артиљерија и авијација нису могле успешно дејствовати по борбеном поретку наших јединица јер су у току напада биле „измешане“ са трупима браниоца инфилтрацијом у непријатељев борбени поредак и ударом у бок и позадину. Тако се догађало да су авиони бомбардовали и митраљирали трупе браниоца, а бачени ратни материјал окруженој јединици у упоришту и гарнизону понекад је падао у руке нападача. Артиљерија није могла дејствовати не само због измешаног фронта, врло блиског додира нападача и браниоца већ и због истовременог напада на њене ватрене положаје тако да је артиљериска послуга често морала да води самоодбрану.

Овакви тактички поступци, чија је основна карактеристика изненадни напад, врло блиски контакт у току напада, инфилтрација, удар на бок и у позадину браниоца „измешаност“ јединица, лишили су браниоца подршке теже ратне технике и тиме створили једнаке услове за оба противника, при чему је побеђивао онај који је био смелији, који је имао храбрију и одважнију пешадију, а то је по правили била пешадија НОВ и ПОЈ.

Слични тактички поступци би могли дати врло добре резултате у борби са противником који располаже атомским средствима. Јер, када се нападач прикривено приближава и креће, ноћу и по лошим метеоролошким условима, као објекту напада, тада већ на око десетак км од положаја браниоца и ближе постаје проблематична употреба тих средстава, зато што је циљ — јединица нападача — у сталном покрету. А кад се фронт измеша, онда не само што је употреба тих средстава готово немогућа, већ су и средства за изbacивање атомског експлозива изложена уништењу група које се инфилтрирају у противников борбени поредак.

У целини тактички поступци у нападу карактеришу се изванредно смелим и храбрим подвизима, ратним лукавствима, инфилтрацијом јединица и бомбашких група у центар непријатељевог одбранбеног поретка.

У току нашег рата готово читава земља била је покривена мрежом партизанских одреда, бригада, дивизија и корпуса. Управо због тога имамо и велико шаренило у тактичким поступцима јединица НОВ и ПОЈ. Уз крупнија офанзивна дејства читавог корпуса који истовремено чисти од окупатора већа пространства, имамо свакодневне продоре појединих партизанских одреда, самосталних батаљона и бригада у непријатељеву позадину и уништење појединих гарнизона, упоришта, комуникација и других виталних објеката.

У свим врстама и облицима офанзивних дејстава од напада појединачног партизанског одреда до напада дивизија и корпуса НОВ тежи се избегавању фронталне борбе. Друг Тито је стално истицао: „Умешност, храброст и способност старешина ценити по томе како се напада непријатељ: из позадине или фронтално“. И даље: „Онај старешина који код овако широких фронтава, а применом лаких мане-

варских јединица, не прибегава пробијању ∇ позадину и нападима из позадине, није добар старешина“⁴⁾).

У условима велике надмоћности непријатеља у живој сили, а нарочито у ратној техници, само овакви оперативно-тактички поступци могли су непријатеља лишити преимућства — његове надмоћности — и тиме створити повољне услове за офанзивна дејства јединица НОВ и ПОЈ.

III

Неки оперативно-тактички поступци у одбрани

1. — Какав је однос НОВ и ПОЈ према одбрани

Из досадашњег излагања може се видети зашто је НОВ у начелу избегавала одбранбена, а развијала офанзивна дејства у већем степену него друге војске у прошлом рату. Међутим, одређена борбена ситуација је налагала да јединице изводе и одбранбена дејства. Најчешће, то је било у следећим случајевима:

а) одбрани слободне територије, првенствено са задатком да се спрече брзи продори кроз слободну територију.

Основна функција слободне територије захтевала је да се, једном ослобођена област, што дуже и одржи, зато што су на њој за извесно време створена разна средства, установе и органи борбе: радионице, болнице, магацини, мрежа војно-територијалних органа, систем органа народне власти, па чак и мање фабрике. Међутим, насупрот том захтеву општи однос снага је неминовно захтевао да се избегне вођење дужих одбранбених борби већих јединица, зато што би то водило десетковању јединица, одбранбени положаји би били савладани и на крају би устанак, који би се ограничио на одбрану, био осуђен на пораз. Према томе, оперативно-тактички разлози су налагали да се држимо принципа „бити слободан од слободне територије“. У процесу борбе решење је нађено у познатом закону нашег рата које је Врховни командант овако формулисао: „*Сваки наш губитак неке територије мора у исто време значити добитак нове, још веће и важније територије*“⁵⁾.

Према томе, одбрана слободне територије је прихваћена, најчешће у следећим условима:

— кад је требало створити време за прегруписање снага, било у циљу преласка у офанзиву или у циљу заузимања повољнијих одбранбених положаја;

— кад је непријатељ успео да окружи слободну територију;

— кад би продор у центар слободне територије нанео тешке губитке паралисањем целокупног економског, политичког и војног живота на њој;

⁴⁾ Тито: „Стварање и развој ЈА“, стр. 141.

⁵⁾ Тито: „Стварање и развој ЈА“, стр. 201.

— кад се морало обезбедити минимум времена за евакуацију народа и народне имовине на скривита места и евакуација ВТО и органа власти. Разуме се, у већини случајева, то није била отсудна одбрана позициског карактера, већ задржавајућа са ограниченим циљем.

У целини гледајући, еволуција се кретала у правцу све веће стабилности слободне територије, зато што се однос снага стално мењао у корист НОВ и ПОЈ.

б) одбрани са задатком обезбеђења офанзивних дејстава.

Сама чињеница да је окупаторска војска била подељена на низ гарнизона, а у офанзивама дејствовала двојеним тактичким правцима, налагала је да се организује садејство између подељених снага које се састоји у томе да се нападнутим деловима — гарнизонима — што пре притекне у помоћ са свих страна. С друге стране, наше снаге које изводе напад на једну групацију непријатеља морају бити обезбеђене од евентуалног противнапада, а то се начелно постизало одбраном на повољним одбранбеним положајима.

в) одбрани у окружењу:

Јединице НОВ и ПОЈ су увек избегавале да буду окружене, зато што тиме губе иницијативу а непријатељ намеће услове борбе у којима лакше долази до изражаја његова бројна и техничка надмоћност. Због тога су наше јединице увек тежиле да се што пре пробију из окружења, а потом пређу на активне борбене радње.

2. — Општи услови под којима су јединице НОВ примале одбрану и основне карактеристике одбране

Непостојање чврстог и тесног контакта са непријатељем, у облику тачно одређене линије фронта, имало је ове последице на припрему и извођење одбранбених дејстава јединица НОВ:

— јединица која организује одбрану могла је релативно слободније да бира најподесније положаје на правцима непријатељевог напада, да примењује најподесније маневре, задржавајућу одбрану, забацивање у позадину и на бокове нападача итд.;

— нападач није био сигуран где су наше снаге, на којој линији, колика је ширина и дубина одбранбених положаја, њихово протежање итд.;

— ситуација од момента планирања операције до њеног извођења обично се мењала, јер су јединице НОВ, због сталних покрета, мењале дислокациону просторију. Тако, на пример, у новембру 1942 кад је планирана IV офанзива, било је предвиђено уништење наших дивизија у западној Босни, али кад је офанзива отпочела, Главна оперативна група дивизија није више била у ранијим рејонима;

— немајући сигурне податке о томе где се налазе јединице НОВ, непријатељ је морао да за објект офанзиве узима слободну територију. А да би нам ипак нанео што веће губитке, планирао је брзе продоре кроз слободну територију с циљем да изненадним ударом присили јединице НОВ да фронтално бране болнице, збегове, магацине, установе итд. Међутим, тактика брзих продора је била мач са

две општрице. Наиме, да би се обезбедио брз продор, морају се груписати снаге само на најважнијим правцима, између којих остају већи или мањи међупростори. Ове међупросторе користиле су наше јединице за примену разноврсних облика маневра у циљу напада на бокове и позадину наступајућег непријатеља, развлачећи тако његове снаге и тукући их по деловима.

Структура одбране је еволуирана од засједе до отсудне одбране у циљу одржавања одређеног земљишта, као на пример, на крилима пробоја Главне оперативне групе дивизија у IV и V офанзиви. Уопште узевши, одбрана је имала следеће главне карактеристике:

— тајност у избору и посудању одбранбених положаја да би се избегли организован напад непријатеља и убитачна ватра његове теже борбене технике;

— постројавање таквог борбеног поретка и посудање таквог земљишта за одбрану да се може, после снажне изненадне ватре по нападачу, користећи растројство које запречна ватра учини у његовим редовима, одмах прећи на јуриш свим снагама и у кратком решавајућем судару уништити нападача;

— активирање одбране до највећег степена, постављањем снага на бокове нападача, забацавањем иза леђа непријатеља, предузимањем ноћних напада, инфилтрацијом итд.;

— често мењање одбранбених положаја како се не би дозволило да нападач, кад једном дође у борбени додир, одржи непосредан контакт и снагом ватре тешког наоружања наноси веће губитке и спречава маневар;

— тежњу да се што пре ослободи улоге браниоца, изврши пре-груписање снага и пређе на активна дејства.

3. — Неке карактеристике офанзивних дејстава окупаторско-квислиншких јединица

Какви су били општи услови и могућности за офанзивна дејства непријатеља?

Окупациона војска није се могла ослободити „стања подељености“ снага јер је морала да својим физичким присуством покрива што већу окупациону територију⁶⁾. У томе лежи једна од његових највећих слабости, јер је изложио могућности уништења своје подељене јединице.

Нашавши се у устанничкој земљи, окупатор није имао сталан контакт ни непрекидан фронт са устаницима што му је делимично омогућило да маневрише снагама на тај начин што их је извлачио из мање угрожених области и груписао за офанзивна дејства на жарништа устанка. Али и ту је било границе. Наиме, окупатор није никада смео да извуче све снаге из поседнутих рејона зато што је увек

⁶⁾ „Партизан је у основи у преимућству према немачком војнику. Овај је везан за сталне објекте, које мора свуда и увек да очува, док онај може да бира место и време за своје препаде“. (Селмајер Јосеф, Ја Врховни заповедник Југоистока операције групе армија Ф од септембра 1943 до марта 1945.)

постојала могућност да јединице НОВ и ПОЈ, на које он изводи офанзивна дејства, својим противманевром продру у „испражњене“ области које су за окупатора, по правилу, биле важније од оних на које је изводио офанзиву. Решење те противречности окупатор је могао тражити само у повећању снага, у довођењу нових дивизија на југословенско ратиште, али су извори били ограничени па је крајњи резултат био негативан.

Идеја, циљ и начин извођења нападне операције окупаторских снага имали су у току рата и своју еволуцију која је зависила од односа снага на нашем ратишту и од општег стања и утицаја осталих европских фронтава на стање и однос на Балкану. У условима врло велике надмоћности и стратемске иницијативе на осталим фронтovima, непријатељ је жестоко реаговао на сваку појаву наших снага. Он је 1941/1942 и у првој половини 1943 предузимао низ офанзивних операција чија је општа карактеристика оперативно окружење и тактичко стежање обруча око наших јединица у циљу њиховог физичког уништења.

У другој половини 1943 наступиле су крупније промене у карактеру, циљу и начину извођења нападне операције и уопште нападних дејстава непријатеља.

Да бисмо лакше уочили промене начина дејства, навешћемо неке факторе који су условили да до тих промена дође:

— настала је крупна промена у односу снага на штету окупатора. Док је крајем 1942 и почетком 1943 располагао са око 830.000 људи, што одговара снази од приближно 52 дивизије, крајем 1943 непријатељ располаже са око 630.000 војника што одговара снази од приближно 40 дивизија. У истом периоду број наших снага, после пет великих непријатељских офанзива и великог броја мањих, порастао је са око 150.000 на око 300.000 бораца, тј. за око 100%;

— општи стратемски положај Немачке карактерише се преласком у стратемску дефанзиву;

— услови за уништења НОВ и ПОЈ постали су тежи, поред осталог, и зато што сада немамо главне снаге груписане око Врховног штаба као 1941, 1942 и делимично 1943, чијим би се уништењем знатно паралисао цео устанак. Напротив, сада готово свака југословенска покрајина има своје бригаде, дивизије и корпусе, па зато уништењем једне групе бригада и дивизија не би дошло до пораза целог устанка.

У вези са тим променама истичу се следећи циљеви и идеја нападних операција окупатора:

— овладати одређеним рејоном од велике важности за окупатора, као например, далматинском обалом крајем 1943 године и комуникацијама које из унутрашњости земље воде ка обали Јадранског Мора;

— спречити продор јединица НОВ у важније рејоне сопствене позадине;

— што више пасивизирати поједине најопасније групације јединица НОВ изненадним ударима јаких снага;

— пренети поприште борбе што више на слободну територију која је сада пространија од окупиране.

У вези са поменутиим променама изменио се начин дејства. Окупатор даје предност брзопокретним маневарским, моторизованим групама од елитних дивизија, које се даноноћно крећу и боре са задатком да спрече офанзивна дејства јединица НОВ, да их „запосле“ на одбрани слободне територије и тако олакшају одбрану рејона које окупатор држи. Карактеристично је да ове брзе групације нападају изненада на слободну територију тежећи да је испресецају и да у брзом продору натерају јединице НОВ на отсудне фронталне борбе. У Упутству за борбу против јединица НОВ које је издала команда окупаторове 7 СС дивизије стоји:

„Фанатички борбеном непријатељу мора се супротставити још фанатичнији и још бољи борац него што је он.

Веома покретљив непријатељ, већином без икакве коморе, који се снабдева на терену, који се креће по воћи изолованим групама и који уме да се изненадно концентрише у циљу вршења удара, захтева да и противна страна буде још покретљивија од њега, да се брзо прилагођава приликама, да као ловачки пас њушка и буде на опрези, да преко радиовезе брзо затражи појачања и да потом, у садејству са њима, непријатељу зада смртни ударац.

Потребно је, дакле, да би се загарантовао успех, да се у заједничком раду обједине особине борбености, покретљивости и смелог ризика...“

Треба истаћи да је то била опасна тактика за наше јединице. Али, она није могла донети окупатору одлучујућа стратегиска решења, тј. пораз крупних јединица НОВ, зато што је он морао да и даље, у основи, брани своје позиције у окупираној земљи, и зато што се однос снага постепено мењао у корист НОВ.

Тако је непријатељ своје елитне јединице 7 СС, 13-ти, 369-ту легионарску, 1-ву брдску „Бранденбург“ дивизију итд., ослободио задатка одбране одређене територије и пошао са њима у сталне покрете и борбе⁷⁾.

⁷⁾ Колико су те јединице биле у сталним покретима и борбама види се, например, из прегледа кретања 7-ме СС дивизије 1944: у фебруару 13-ти СС пук код Зенице са по једним батаљоном код с. Турбе, с. Бусовачка и Бугојно; у марту у вишедневним борбама на просторији Добој, Жепче, Јелач; почетком маја пук је пребачен у борбе у рејону Травника; од средине маја до средине јула главне снаге дивизије нападају са линије: Фојница, Јајце, Мркоњић Град општим правцем ка западу и преко с. Мрачаја и с. Млиништа стижу до Увале одакле под борбама продужују наступање ка југу, затим истоку, заузимају Гламоч, Ливно, Прозор, Раму, Г. Вакуф и Бугојно; 14-ти СС пук дејствује на просторији Рогатица, Власеница, а затим у Санчаку и јужној Далмацији; од средине јула до средине августа у борбеним акцијама на просторији Власеница, Соколац, Хан Пијесак, Трново, Калиновик, Фоча и то: 13 и 14 СС пук и дивизијске јединице пребацују се на просторију Рогатице, а одавде на запречну линију Соколац, Жљебовик, јужно од Хан Пијеска са задатком да спрече продор 12-ог корпуса НОВ у Србију; потом преко Рогатице и Устиколине у рејон Калиновика; од средине августа до почетка септембра у рејону Тјентиште, Маглић, Мратиње, затим у борбама са обе стране р. Пиве у надирњака ка северу; од почетка септембра до почетка октобра дивизија се прикупља око Вишеграда и преко Ужица, Пожеге, Г. Милановца одлази у Крагујевац, а потом у шири рејон Ниша, Лесковца и Зајечара, итд.

4. — Припрема и организација одбранбених дејстава

Основни циљ сваке наше одбранбене операције био је да се сачувају главне снаге НОВ од уништења, а да се одбране и даље развију и учврсте главна жаришта НОР-а. Јер, ако се сачува од уништења жива сила, онда је пропала и непријатељска офанзива, а тиме је обезбеђен прелаз наших снага у противофанзиву.

Идеју извођења одбранбене операције одредио је циљ који дата операција има. Основно у идеји готово свих одбранбених операција био је такав маневар који ће наше снаге што пре ослободити улоге браниоца јер, докле год имају ту улогу, препуштају иницијативу нападачу и тиме доводе себе у реалну опасност да им се наметне фронтална борба, односно борба у окружењу.

Док се груписањем снага за одбрану у Другом светском рату увек тежило да главне снаге и средства буду прикупљене на правцу главног удара нападача и у том погледу сматрало се да је добар онај командант који своје тежиште одбране постави на правац главног удара нападача, како би овај разбио своје снаге ударом у чело браниоца, дотле су наше јединице увек избегавале такво груписање.

Зашто је такво груписање јединица НОВ у одбранбеној операцији избегавано? Зато што би тиме свака јединица НОВ ишла на руку непријатељу излажући се његовом ватреном удару. Због тога се увек тежило да се главне снаге смакну са правца главног удара надмоћне непријатељеве живе силе и ратне технике и да се поставе на бокове и у позадину непријатеља у циљу активних дејстава.

Најбоље ћемо сагледати начин груписања снага у одбранбеној операцији ако видимо у каквој су се ситуацији наше јединице затицале уочи офанзиве. Оне су тада обично изводиле офанзивна дејства на периферији слободне територије. Истовремено око те периферије, у рејонима већих непријатељевих упоришта, вршено је груписање непријатељских снага за офанзиву. Непријатељ је на најважније правце упућивао одређене нападне колоне са задатком да се окружи, а потом брзим продором расече слободна територија. Те нападне правце затварале су одређене снаге НОВ, од батаљона, бригаде, ређе дивизије, које су добиле задатак да по читавој дубини спрече продор непријатеља. Тако је, на пример, 8-ма дивизија добила задатак да затвори правац Карловац — Бихаћ у IV офанзиви и спречи продор 7-ме СС дивизије. Према томе, *груписање снага у одбранбеној операцији вршено је одређивањем јачине сваке маневарске групе на одређени нападни правац противника*. При томе је унутар борбеног поретка сваке маневарске групе вршено груписање, тако да је један део снага затварао сам правац, а други је постављан бочно или у позадину непријатељеве нападне колоне. Оба дела (са фронта и бокова односно из позадине) садејствовали су у одбијању непријатељевог напада и преласка у противнапад за разбијање и уништење непријатељских снага.

Поред груписања на затварању појединих праваца, један део снага је остављен у дубљој непријатељевој позадини или је упућиван у позадину, ако од раније тамо није било наших снага.

И питање резерви јединице НОВ су решавале на начин који је условљен особеностима нашега рата. Најчешће нисмо имали оперативних резерви, начелно зато што смо решење борбе тражили у блиским и што крајим сударима, што се увек осећала велика потреба за снагама на фронту, што главне снаге, чим почне непријатељска офанзива, врше прегрупацију за противофанзиву или пробој са окружене просторије и што нисмо имали дубље појасеве које поседају резерве и други ешелони и врше противудар да би одбацили уклињеног непријатеља итд. А кад се указала потреба за извођењем противнапада или спречавањем продора, то се обично изводило маневром по унутрашњим правцима и скидањем снага са мање угрожених праваца (типичан пример је противудар код Горњег Вакуфа у Бици на Неретви).

Оне маневарске групе које затварају дати правац нису организовале дубље појасеве, јер би то водило статичној одбрани по шеми одбранбене операције Другог светског рата. Насупрот томе, одбранбени борбени поредак маневарске групе био је веома плитак иако је дубина добијене одбранбене зоне износила више десетина км. Свака маневарска група је непрекидним активним дејствима, комбинацијама одбране и напада, спречавала брз продор нападача.

Што се тиче односа браниоца — јединица НОВ — према земљишту, поред наведених општих принципа да се, начелно, не сме жртвовати јединица за одбрану земљишта сем када то захтева изузетно тешка ситуација (у IV офанзиви због рањеника, у V офанзиви због обезбеђења бока Главне оперативне групе у току пробоја, у I офанзиви на Кадињачи због извлачења главних снага, Врховног штаба и ЦК КПЈ из Ужица итд.) треба истаћи још и следеће:

— док је бранилац у Другом светском рату скраћивао фронт да би имао мању земљишну зону за одбрану и тиме појачао тактичку густину одбране, дотле су наше јединице уочи одбранбене операције настојале да прошире слободну територију да би имале већу могућност и боље услове за маневар и да би се непријатељеве снаге што више развукле у циљу почесног уништења.

Активна дејства у одбранбеним операцијама Другог светског рата сводила су се на противнападе и противударе тактичког значаја са циљем да се успостави предњи крај одбране и да се униште уклињени непријатељски делови.

Активна дејства у одбрани јединица НОВ имала су превагу и већи значај него одбранбена дејства у склопу одбранбене операције у Другом светском рату тако да често нестаје границе између одбране и напада. Осим тога, разлике постоје и у објекту активних дејстава. Ми смо избегавали извођење противофанзиве и противудара на главне непријатељске снаге и више смо тражили продоре у нове, неослободене крајеве и области у складу са развојем устанка.

Одбрана јединица НОВ морала је, с једне стране, да нападачу нанесе што више губитака, растроји га, разбије и уништи, а са друге, да избегне масовну ватру непријатеља, нарочито артиљерије и ави-

јације. Решење тог проблема је нађено у организацији таквог одбранбеног боја који личи на заседу. Наше јединице су, начелно, постављале дубоке заседе испред, на бокове и у позадину нападача, упуштајући његов борбени поредак у заседу, са циљем да га блиском и изненадном ватром разбију. Одмах после кратког, али врло снажног ватреног удара обично се прелазило на јуриш свим снагама како би се непријатељ, који је упао у заседу, уништио.

Наше јединице нису познавале постројавање борбеног поретка у два или више ешелона, зато што се решење боја тражило у изненадном ватреном удару са преласком у јуриш. За такав начин дејства треба убацили у бој и последњег војника. Али кад се очекивао дужи бој, јединице су имале у резерви и до $\frac{1}{3}$ снага.

У организацији ватреног система има, такође, низ специфичности. Због недостатка муниције пешадиског наоружања, а нарочито због изразите инфериорности у ватри тешког наоружања, ватра јединица НОВ морала је бити врло кратка али зато жестока, прецизна и убитачна, а то се постизало отварањем ватре са кратких отстојања најчешће из заседе. Окосницу ватреног система чинили су митраљежи и пушкомитраљежи.

5. — *Нешто о току и резултатима одбранбене операције у боја*

Одбрана јединица НОВ одвијала се у знаку „укидања свих шема“, па и партизанских. Она има извесне опште законитости које се манифестују шаренилом оперативно-тактичких решења почев од заседе и деконцентрације — ишчежавања, до, у ретким случајевима, отсудне битке позициског карактера.

У припремном периоду наше јединице никада нису пасивно очекивале почетак непријатељске офанзиве као што су то друге војске у већини случајева, радиле у току Другог светског рата. У припремном периоду непријатељске офанзиве, који је трајао релативно дуго (један дан до два месеца), јединице НОВ изводиле су офанзивна дејства, проширујући слободну територију, обезбеђујући тиме већи простор за маневрисање, спречавајући непријатељу неометано груписање, чиме су одмах у почетку онемогућивале планско одвијање операције.

Ако снаге нападача нису изразито надмоћне, јединице НОВ и ПОЈ су их одмах у почетку успешно разбијале и тиме натерале да одустану од офанзиве. А ако су снаге нападача изразито надмоћне, најчешће је један део снага задржавао непријатељево брзо продирање, док је други изводио офанзивне радње.

Ако је непријатељ покушао или успео да нам наметне битку у окружењу, наше јединице су одмах отпочеле са пробојем из обруча и преласком у противофанзиву.

Ако је прва фаза непријатељске офанзиве показала да се живим отпором и активним дејствима не успева сломити офанзива,

да непријатељев борбени поредак и даље остаје чврст, онда су се даља дејства јединица НОВ одвијала:

— преласком на деконцентрацију — тактику ишчежавања. Ова деконцентрација се састоји у томе што се јединице које су ускупно дејствовале, делиле, а потом самостално забацивале непријатељу иза леђа, на бокове и у позадину, прелазећи тиме у офанзивна дејства у оним рејонима који су мање засићени непријатељским снагама;

— скидањем главних снага са правца главног удара. Ова тактика је карактеристична у периоду VI и VII непријатељске офанзиве. У тим офанзивама непријатељ се одрекао уништења НОВ и ПОЈ, али је тежио да присили поједине наше дивизије и корпусе да прихвате низ одвојених решавајућих бојева, да их тиме десеткује и онеспособи за офанзивна дејства.

Због свега тога у нашем рату је било мање одбранбених битака са учешћем велике масе живе силе и ратне технике на малом простору и у кратком времену, али је зато било готово свакодневних бојева по читавој Југославији, чији је ефекат много већи од две-три одбранбене битке већег стила, што се види из губитака окупаторске војске и броја дивизија које је она ангажовала на нашем фронту. Наша војска је, просечно, у току рата 1941 — 1945 везивала у непрекидним борбама око 40 — 50 осовинских дивизија, Источни фронт 230 — 250 дивизија, Западни фронт око 50 дивизија (за прва четири месеца), а Италијански око 22 дивизије. При томе је наша војска била по броју и наоружању знатно слабија од одговарајућих савезничких снага. То показује да је ефект нашег начина ратовања, у датим историским условима, много већи него у условима континуелног фронта.

*
*
*

Борбена искуства НОВ и ПОЈ требало би да нам помогну у решавању проблема извођења борбених дејстава под условима техничке и бројне надмоћности противника, а да се при томе, у највећој могућој мери, избегне поражавајуће дејство ватре савремене ратне технике. А баш то је једно од главних питања савремене војнонаучне мисли, зато што се снага ватре развила до фантастичних размера. Потпуно задовољавајућег решења тог проблема неће бити, али ће бити бољих и лошијих решења, при чему наша искуства могу много помоћи у проналажењу најбољег могућног решења.